

האם משה בקע הים במטהו או בידו

ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו (שמות יד, טז).

מעשה שהיה בדורו של הגר"א, שמצאו אבן נדירה עד מאד, שיוחסו לה סגולות רבות, ושלחו את האבן אל הגר"א מוילנא. ואמר הגר"א שאבן זו היא אבן הסנפרינון המובאת בחז"ל, והסביר הגר"א שיש בטבעה של אבן זו לפרק כל חומר הנמצא לידה.

כששמע זאת משכיל אחד, הפגין את דעותיו הכוזבות להכחיש את נס קריעת ים סוף, שהלא מבואר ברש"י להלן (יז, ו) בשם המדרש, שמטהו של משה היה מאבן הסנפרינון, ומאחר שהכה במטהו על הים לא פלא הוא שנבקעו המים, שהרי זהו טבעה של אבן הסנפרינון.

וכשחזרו וסיפרו את טענתו להגר"א, השיבם הגר"א דכתיב 'ואתה הרם את מטך ונטה את ירך על הים ובקעהו', הרי שבקע הים עם ידו ולא עם המטה, [ועיין וברבנו בחיי ובפי' הרא"ש ובכלי יקר פירשו ש'הרם' היינו מלשון סילוק, שאמר לו הקב"ה לסלק את מטהו, כמו 'הרומו מתוך העדה' דהיינו הבדלו, 'ונטה את ירך' - ללא המטה - לבקוע את הים עם ידו בלבד]. וכן הוא מקרא מפורש להלן (יד, כא) 'ויט משה את ידו על הים'. וא"כ לא המטה הוא שבקע את הים, אלא ידו של משה.

אלא שיש לעיין בדברי הגר"א ממה שכתב רש"י בסוף הפרשה (להלן יז, ה) עה"פ 'ומטך אשר הכית בו את היאר קח בידך', וז"ל, מה ת"ל אשר הכית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורעניות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים, לכך נאמר אשר הכית בו את היאור, יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן, עכ"ל, ומשמע מדבריו שאף קריעת ים סוף היתה על ידי המטה.

אכן יש לומר שהכונה למה שכתוב (פסוק כו) 'נטה את ירך על הים וישבו המים על מצרים', אבל עצם קריעת ים סוף לישראל לא היתה ע"י המטה אלא נעשתה בידו של משה, [ורש"י הזכיר בדבריו רק את מכות מצרים על הים ולא את קריעת ים סוף], ומוכח כן שכששב הים לאיתנו לא כתיב הרם את מטך כמו שנאמר בבקיעת הים, ובהכרח התם הכונה עם המטה, ורק בקריעתו היינו ללא המטה וכדברי הגר"א, וזה גופא היה הנס בחזרה שהמטה שטבעו לבקוע דוקא הוא החזיר את המים.

אמנם באמת יש מדרשים חלוקים (עיין במכילתא ס"פ בשלח ובאבות דר"נ פרק לג ועוד) ששם כתוב להדיא שקריעת ים סוף נעשתה עם המטה, ובאמת הגר"א אמר כן רק

לדחות דעתו הטועה של האפיקורס, שהרי מלבד זה פשוט שדבריו של המשכיל שטות גמורה הם, שהרי לא יתכן שמטה העשוי מאבן קטנה כל כך יוכל לבקוע את כל ים סוף, וביותר, שהרי מבואר בחז"ל שכל מימות שבעולם נבקעו באותה שעה, ופשוט.

ולפי זה צריך לבאר, בהא דכתיב (שם) 'והכית בצור' ופירש רש"י בשם המכילתא, שהמטה היה של מין דבר חזק ושמם סנפרינון והצור נבקע מפניו, עכ"ל, שבפשוטו הטעם שנבקע הסלע הוא מחמת חוזק המטה, אולם לפי הנ"ל, הרי הטעם שנבקע הסלע אינו מחמת חוזק הסנפרינון, אלא מחמת תכונתה שכל חומר הנמצא לידה מתפרק [ואולי סגולתה דוקא במים], ובאמת יעויין בגוף דברי המכילתא, שלא הזכיר שהמטה היה של מין דבר 'חזק'. ולפי זה נמצא שהנס לא היה במה שנשבר הסלע אלא במה שיצאו ממנו המים, אבל השבירה היא מחמת טבעו של הסנפרינון, ועיין תוס' קידושין (ל, ב ד"ה אם ברזל) שסנפרינון לא זז ממקומו ושובר את הכל.

מתי נכנסו לים

ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה (שמות יד, כ).

מלשון הפסוק משמע שהמצרים נכנסו לתוך הים רק בבוקר. ועיין עוד להלן (פסוק כא) 'ויולך ד' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים', ומשמע שבקיעת הים היתה בבוקר, ורק אז נכנסו בני ישראל ואחריהם המצרים.

וצ"ע שבפסוק להלן (פס' כז) כתיב 'ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו', ומשמע שכבר קודם הבוקר שב הים לאיתנו, וכל זה היה אחר שכבר עברו בו בני ישראל ונכנסו המצרים לתוכו.

וצריך לומר שלשון הפסוק 'כל הלילה', האמור בפסוק כאן ובפסוק להלן (כא), היינו עד אשמורת הבוקר שהוא שליש האחרון של הלילה, וכדכתיב (פס' כד) 'ויהי באשמורת הבקר וישקף ד' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים', ובאשמורת הבוקר נבקע הים ועברו בני ישראל בתוכו ולאחר מכן נכנסו לתוכו המצרים, ומיד לאחר מכן שב הים לאיתנו, וכל זה היה נחשב עוד לפנות בוקר.

הים ראה וינס

וישם את הים לחרבה ויבקעו המים (שמות יד, כא).

החלק

כתיב בתהלים (קיד, ג) הים ראה וינס. ובמדרש (בראשית רבה פז, ח) מצינו שהים נס מפני שראה ארוננו של יוסף, והיינו דכמו שיוסף נס מפני אשת פוטיפר, אף הים נס מחמתו. וכבר עמדו רבים לבאר מה השייכות בין מנוסת יוסף מפני אשת פוטיפר למנוסת הים.

החלק

ויש לפרש בהקדם מה שמצינו בגמ' ברכות (כ, א), אמר ליה רב פפא לאב"י מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו', אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם, ע"כ, וביאור הדברים שמעתי ממו"ר הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (בהספד על מרן הרב מפוניבז' זצ"ל במלאת השבעה), שמסירות נפש היא מדה כנגד דרך הטבע, ומי שמתנהג במסירות נפש אף הקב"ה נוהג עמו שלא כדרך הטבע ועושה לו ניסים.

ולפי זה אפשר כי מאחר ויוסף עמד בנסיון גדול כל כך של אשת פוטיפר עד כדי מסירות נפש [כמבואר במדרש (במדבר רבה יז, ו) שאמרה לו שאם לא ישכב עמה היא אומרת לבעלה שהוא חפץ לאנסה ובעלה הורגו ואין מי שימחה בידו לפי שהיה עבדו אעפ"כ לא עמד לעשות תאוותה, וי"א (ע"י צרור המור שמות פרק ד) שהיה יוסף נס להפיל עצמו לגילוס], ומשום כך עלתה לו זכותו שיהא נס ויבקע הים בעבורו.

ראה ברייתא דרבי ישמעאל

וישם את הים לחרבה ויבקעו המים (שמות יד, כא).

כתיב בתהלים (קיד, ג) הים ראה וינס. ובמדרש פליאה איתא, ראה ברייתא דרבי ישמעאל, והרבה פירושים נאמרו בזה.

ורבי יהונתן אייבשיץ מבאר הדבר, שהרי הים טען לפני הקב"ה 'הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה', ומדוע לעשות נס לבני ישראל, והשיבו הקב"ה שאצל בני ישראל היתה העבירה של עבודה זרה באונס, אולם טען הים כנגד זה שהרי עבודה זרה היא אחת מג' העבירות שדינם ביהרג ואל יעבור, ואין בהם פטור של אונס. ועל זה נאמר 'ראה הים וינס', שראה ברייתא דרבי ישמעאל בסנהדרין (עד, א) דסבירא ליה שבעבודה זרה אין דין יהרג ואל יעבור, אלא צריך לעבור ולא ליהרג, ומשום כך היה להם לישראל פטור אונס.